

**Stefan Jakobielski, Włodzimierz
Godlewski, Bogdan Żurawski, Lidia
Domaszewicz, Stanisław
Medeksza, Elżbieta Wanot, Jacek
Kucy, Babikir M. Al-Amin**

**Stara Dongola. Kościół na Planie
Krzyża**

Informator Archeologiczny : badania 19, 212-213

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

V. Okres partyjsko-sassanidski. Okres ten reprezentowany jest na stanowisku przez cmentarzysko z bogato wyposażonymi pochówkami, szkieletom, układanym głową na wchód towarzyszyły naczyńka ceramiczne i brązowe.

VI. Okres sassanidski /wczesnoislamski/ Również w tym okresie T. Rifim wykorzystywany był jako cmentarzysko. Pochodzące z tego okresu pochówki nie posiadają żadnego wyposażenia, a szkielety składane były na prawym boku, a głową w kierunku zachodnim.

Badania powierzchniowe

W sezonie wiosennym kontynuowane były badania powierzchniowe w mikroregionie raffaidskim prowadzone przez dr. R. F. Masurowskiego. Zlokalizowano kolejnych kilkanaście stanowisk paleolitycznych, głównie z okresu grup paleolitu.

NORWEGIA

STORVÅGAN, okręg Nordland
komuna Vågan

Polska Akademia Nauk
Instytut Historii Kultury Materialnej
w Warszawie
Tromsø Universitetet,
Institut for Samfunnsvitenskap

Badaniami kierował ze strony norweskiej dr Reidar Bertelsen, ze strony polskiej dr Przemysław Urbańczyk. W badaniach terenowych wzięł udział dr Andrzej Hako z IHKM PAN. Trzeci sezon badań po badaniach sondażowych w 1975 r. i 1983 r. Finansował Uniwersytet w Tromsø. Osada średniowieczna.

Stanowisko leży w południowej części wyspy Austvågøys w archipelagu Lofotów. Wytypowano je do badań przypuszczając, że kryje pozostałości znanego ze średniowiecznych sag oraz dokumentów królewskich i kościelnych "miasta" o nazwie Vågan. Źródła pisane wskazują, że było to administracyjne, handlowe i kościelne centrum arktycznej części Norwegii w okresie od XI/?? do końca XIV w. Jest to ostatnie z miast średniowiecznej Norwegii, które dotąd nie zostało zidentyfikowane i poddane badaniom archeologicznym.

Prace rozpoznawcze /wiercenia i sondáže/ przeprowadzono w 1975 r. i 1983 r. określając zasięg zalegania warstw kulturowych i miejsca ich najlepszego zachowania. W sezonie 1985 odsłonięto 39 m² otwierając 5 wykopów. Trzy zlokalizowano na kulminacji półwyspu, pomiędzy dwiema zatokami, spodziewając się tam największego zagęszczenia zabudowy. Pozostałe 3 wykopy miały umożliwić dokładne określenie południowej granicy osady. W tym sezonie prace wykopaliskowe doprowadzono do poziomu wydławanego wstępnie na początek XIV w.

Uzyskane wyniki wskazują, że odkryte ślady osadnictwa mają charakter niespotykany na innych stanowiskach arktycznych z okresu średniowiecza, które były bez wyjątku osadami jednodworcznymi. W Storvågan, występowanie na kolejnych poziomach kilku gęsto posadowionych budynków ustawianych każdorazowo według jednolitego schematu /pasy prostopadłe do brzoza morza/, ślady wyspecjalizowanego rzemiosła /szkutnictwo, szewstwo i obróbka kamienia myłanego/ oraz nagromadzenie importów z Anglii, Niemiec i Niderlandów świadczą o odkryciu osady o charakterze "miejskim". Dane te, jak też informacje toponomastyczne, topograficzne i geograficzne pozwalają przyjąć że badane stanowisko rzeczywiście kryje pozostałości średniowiecznego Vågan.

Prace wykopaliskowe będą kontynuowane.

SUDAN

STARA DONGOLA
Kościół na Planie Krzyża

Polska Stacja Archeologii
Śródziemnomorskiej UW
w Kairze

W badaniach udział wzięli: dr Stefan Jakubiński /ZAS PAN/ - kierownik wykopalisk, dr Włodzimierz Godiewski /Museum Narodowe w Warszawie/, mgr Bogdan Żurawski /ZAS PAN/, mgr Lidia Domaśzewska - archeolog; dr inż. Stanisław Medeksza - architekt, mgr Elżbieta Wanot /Pracownia Fotogrametrii PP PKZ/ - geodeta, Jacek Kucy - fotograf. Ze strony Sudańskiej Służby Starożytności - inspektor Bahkir M. Al-Amin. Dziewiętnasty sezon badań /23.01. - 1.03.1985/. Prowadzono prospekcję terenu koncepcji polskiej oraz wykopaliska na stanowisku Kościół na Planie Krzyża.

1. Stanowisko Kościół na Planie Krzyża

Kontynuacja prac. Badania wykopaliskowe objęły północną część budowli. Ukończono odsłanianie i dokumentowanie całego wnętrza. Z wyjątkiem dwóch granitowych kolumn /o wysokości 5,60 m łącznie z bazami/

zachowany in situ, ta część kościoła była zamieszczona w znacznym stopniu. Dokonano częściowej rekonstrukcji ścian /do wysokości 1,50 m/, aby zapobiec widocznemu zasypaniu obiektu przez piasek.

Odkryto monumentalne wejście zamykające północne ramię krzyża z podestem i schodami wiodącymi do kościoła z zewnątrz. Pierwotnie usytuowane ono było w niszy, później dwukrotnie przebudowane. W ostatnim okresie użytkowania budowli /XIV w. / zastąpione rodzajem rampy.

Wewnątrz budowli odkryto dalsze zwalone elementy architektoniczne, w tym kolumny kapitele i bazy pochodzące m.in. z galerii północnej i środkowego cyborium. Łącznie, ilość wzrosła do 87 zabytków tego rodzaju znalezionych wewnątrz kościoła. Stanowią one cenny materiał do rekonstrukcji obiektu opracowywanej przez dr. W. Godlewskiego. Elementy architektoniczne złożono we wnętrzu eksponując w odpowiedni sposób wszystkie kapitele.

Za pomocą sondażu we wnętrzu budowli na Planie Krzyża kontynuowano badania znajdującego się pod jej poziomem użytkowania Kościoła o Posadzce Kamiennej z VII w., które doprowadziły do ostatecznego ustalenia rozmieszczenia filarów z drugiej fazy użytkowania budowli. Do pełnego rozeznania planu tego założenia pozostaje już tylko uzupełnienie części zachodniej. Uzyskano także wiele uściśleń co do kształtu jeszcze wcześniejszej budowli z Cegły Wypalanej /BX/. Część centralna tego budynku zawiera wewnętrzne założenie na planie krzyża.

Stwierdzono istnienie w tym miejscu przedchrześcijańskiej zabudowy monumentalnej /BY/ z cegły wypalanej, co potwierdza przypuszczenia o rozwijaniu w Dongohi meroidckiej tradycji budowlanej w tym materiale.

2. Prospekcja terenu koncesji

Obszar koncesji ok. 150 ha został w tym sezonie prac szczególnie pomierzony, a nowe jego granice wytyczone w terenie stosownie do istniejących stanowisk archeologicznych z wyłączeniem obszarów cementarzy muzułmańskich. W oparciu o częściowo zachowane mapy katastralne ustalono geodezyjne wartości punktów stabilizowanych w terenie. Opracowano mapę geodezyjną koncesji w skali 1:5 000 i 1:2 000.

Zidentyfikowano i zinventaryzowano stanowiska archeologiczne na obszarze całej koncesji na północ od miasta Stars Dongola i określono zasięg cementarzy chrześcijańskich.

Rozpoczęto badania rozpoznawcze wczesnochrześcijańskiego cementarza TEE na północno-wschodnim krańcu obszaru. Stwierdzono występowanie dwóch typów grobów o sklepionych komorach z szybem od strony zachodniej i bez szybu. Rozpoznano relikty konstrukcji nagrobnych niemal całkowicie zniszczonych przez działanie wód opadowych. Prospekcja archeologiczna na terenie koncesji będzie kontynuowana w przyszłym sezonie prac.

SYRIA

PALMYRA
Obóz Dioklecjana

Polska Stacja Archeologii
Śródziemnomorskiej UW
w Kairze

Misja w składzie: doc. dr hab. Michał Gawlikowski - kierownik wykopalisk, dr Maria Krogulska z-ca kierownika wykopalisk w czasie jego nieobecności, mgr Grzegorz Majcherek, mgr Mariusz Burdajewicz - archeolog, mgr inż. arch. Marek Barański.
Sezon badań 21.09. - 25.10.1985.

Kontynuowano prace w południowo-wschodniej części Obozu Dioklecjana, odsłonięto całkowicie wnętrze epichlerza legionowego /horreum legionis/. Powierzchnia spichlerza wynosi 840 m². Znalaziono siedem wolno stojących filarów oraz dwa półfilary, dzielące budowlę na dwie nieregularne nawy. W nawie północnej kamień na posadzka leży o 30 cm wyżej niż posadzka w nawie południowej. W nawie północnej zostały znalezione pozostałości młynów. Budynek był kilkakrotnie przebudowywany. Stwierdzono trzykrotne przestawianie młynów.

Ostatnia adaptacja i wykorzystanie budowli miało miejsce w okresie Omajjadzkim. Z tego czasu pochodzą mury i studnia znalezione we wschodniej części horreum - prawdopodobnie był to dom mieszkalny. Cztery kolumny i konstrukcja przylegająca do południowej ściany spichlerza, w nawie południowej, pozwalają na postawienie hipotezy, że mamy tu do czynienia z pozostałościami meczetu. Równocześnie kopano świadek zоставiony w 1962 r. przy piecach ceramicznych, który dostarczył swartego zespołu ceramiki datowanej na przełom II/III w.n.e.

Badania będą kontynuowane.

WIELKA BRITANIA

DAMBY, District: Cleveland

Polska Akademia Nauk
Instytut Historii Kultury Materialnej
Zakład Archeologii Wielkopolski
Departament Archeologii
Uniwersytet w Durham